

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента,
доцента кафедри іноземних мов і перекладу, Факультету лінгвістики та
соціальних комунікацій Національного авіаційного університету

Мельник Наталії Іванівни

на дисертацію

Сорочан Марини Петрівни

**«Підготовка майбутніх вихователів до професійної діяльності в
умовах інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 015 Професійна освіта

Досягненнями останньої декади української педагогічної теорії і практики в аспекті демократичних практик та впровадження концепції «рівного доступу в освіті» стали напрацювання та робота над проектами щодо інклюзивного навчання, запровадження передових вітчизняних та зарубіжних практик з ефективного управління цим процесом в освітніх закладах в усіх ланках освіти: вищої, загальної та дошкільної. Буде справедливо відзначити, що в українському освітньому просторі щодо означених процесів було досягнуто значних зрушень щодо забезпечення відповідності між потребами дітей дошкільного віку з особливими потребами та матеріально-технічним, методичним, психологічним забезпеченням закладів освіти. Відмінними тенденціями в дослідженнях та практиці стало зміщення фокусу науковців та практиків спочатку на безпосередній роботі з окремою дитиною (врахування індивідуальних, особистісних, психолого-фізіологічних особливостей тощо), але пізніше він перемістився на більш цілісний підхід, який враховує та використовує безпосереднє та непряме середовище дітей, включаючи сім'ю, дошкільний заклад та взаємодію з широким спектром інших організацій (меценати, громади, реабілітаційні центри тощо). Особлива увага науковців та практиків як в Україні, так і за кордоном зосереджена наразі на створенні та розвитку інклюзивного освітнього середовища.

Інклюзивне освітнє середовище в дошкільному закладі повсюдно представлено як контекст для надання рівних можливостей для навчання дітей, які потребують особливої підтримки та супроводу, а також як можливість ефективної соціалізації з однолітками в різноманітних природних середовищах. Завдяки успішній інклюзії полегшується участь дітей з особливими освітніми потребами у громадському житті та покращується їхній розвиток та адаптація до соціо-культурного оточення. В європейському освітньому та науковому дискурсі питання створення та розвитку інклюзивного освітнього закладу також на часі постійно актуалізується Радою Європи, що наголошує на значенні запровадження ефективної інклюзивної освіти в системі закладів дошкільної освіти та підкреслює роль своєчасного залучення дитини до закладів освіти, де функціонує та розвивається інклюзивне освітнє середовище. ранньої освіти як вступу до навчання протягом усього життя та як інвестиції в майбутнє (2019).

Підготовка педагогів дошкільної освіти до роботи в умовах освітньої інклюзії є важливою детермінантою успішності освітнього процесу в новому середовищі та соціалізації вихованців. Стратегічним напрямом у вирішенні цієї проблеми є підготовка вихователів до професійної діяльності в інклюзивних закладах дошкільної освіти, формування інклюзивної готовності майбутніх педагогів до такої діяльності ще на етапі формування професійного мислення та професійної компетентності, тобто у вищому навчальному закладі.

У цьому контексті актуалізуються питання необхідності перегляду, оновлення та інтеграції існуючих підходів до підготовки вихователів, відповідного оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки педагогів дошкільного профілю, що детермінує високий науково-дослідний потенціал проблеми професійної підготовки до роботи в умовах інклюзивного освітнього закладу дошкільної освіти, як у науковому, так і в методично-практичному аспектах. Відтак, здійснене Мариною Петрівною Сорочан дисертаційне дослідження на тему *«Підготовка майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання у закладах*

дошкільної освіти» не викликає сумнівів, визначається актуальністю та своєчасністю.

Наукова новизна одержаних результатів, що міститься у вступі до дисертації, характеризується широтою визначення, сформульована автором коректно і адекватно, а саме:

- *уперше* визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови (формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів; наскрізне застосування викладачами ЗВО інноваційних технологій у процесі викладання дисциплін професійної та практичної підготовки; розроблення та впровадження тренінгової програми «Формування готовності до організації навчання дітей із особливими освітніми потребами»); вмотивовано і представлено модель підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання із застосуванням інноваційних технологій;

- *визначено* структуру готовності, компоненти (мотиваційний, операційний, проєктний, морально-етичний), схарактеризовано показники та рівні (високий, середній, достатній та низький) готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО;

- *уточнено* зміст понять «готовність», «готовність до діяльності», «інклюзивна компетентність» та розкрито термінологічний апарат дослідження: «готовність майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО», «інклюзивна компетентність майбутніх вихователів»;

- *подальшого розвитку* набули форми та методи підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дослідженні забезпечується застосуванням обґрунтованої методології, адекватній меті та завданням дослідження, специфіці об'єкта і предмета дослідження; застосуванням необхідного комплексу методів (теоретичних, емпіричних, моделювання, статистичної обробки результатів тощо), відповідною і достатньою джерельною базою,

коректною кількісною обробкою та якісним аналізом, а також практичним впровадженням дослідницьких результатів, що засвідчує достовірність та валідність отриманих наукових результатів.

Важливо підкреслити скрупульозний підхід дисертантки до вибору методів дослідження, обґрунтування доцільності та специфіки їх застосування на кожному з етапів дослідження серед яких теоретичні аналіз, синтез, узагальнення (наукової літератури та нормативної документації із проблеми дослідження), а також логіко дидактичний аналіз змісту дисциплін професійної та практичної підготовки та навчально-методичних матеріалів із метою вивчення проблеми підготовки майбутніх вихователів, аналіз практичної роботи закладів дошкільної освіти для визначення рівня професійно-теоретичної підготовки випускників; синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, прогнозування, моделювання для визначення і теоретичного обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до інклюзивного навчання із застосуванням інноваційних технологій та розроблення моделі. Вибір *емпіричних* методів також уможливив забезпечення якості отриманих результатів дослідження, а саме дисертанткою було обрано такі методи, як: спостереження за діяльністю здобувачів вищої освіти, бесіди, анкетування, самооцінювання для визначення ступеня якості професійної підготовки майбутніх вихователів; тестування, експертне оцінювання для визначення сформованості готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО; педагогічний експеримент з метою виявлення ефективності обґрунтованих педагогічних умов і моделі; методи математичної статистики для опрацювання результатів дослідження і доведення їх достовірності. Серед найбільш значущих методів запропонованого експериментального дослідження Сорочан Мариною Пєтрівною було застосовано статистичні методи кількісного і якісного порівняння даних, комплексної статистичної обробки показників експериментальної роботи – для підтвердження ефективності запропонованих педагогічних умов, розробленої моделі та

методики підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО достовірності отриманих результатів.

Аналітичний огляд понятійного апарату дозволяє дійти висновку про те, що системний аналіз матеріалів періодичних видань, наукових монографій, дисертацій, методичних видань дозволив дисертантці чітко визначити об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, що цілком відповідають розряду дослідження на здобуття доктора філософії, які б не могли реалізуватися без чітко сформульованих теоретико-методичних підходів до розв'язання дослідницьких намірів автора.

Грунтовністю, різноманітністю і достатньою повнотою визначається джерельна база, яка включає 239 найменувань, найменувань, серед яких 27 – іноземними мовами, що свідчить про інформативність та ґрунтовність здійсненого теоретичного аналізу та вивчення проблеми в українському та зарубіжному науковому вимірах. Структура і кількість опрацьованих літературних джерел засвідчують глибину проведеного дослідження, авторка посилається, як на класичні наукові доробки вчених, так і на сучасних, дискутує з ними і пропонує власне бачення досліджуваної проблеми, категоріального апарату та підходів до її розв'язання. Роботу лаконічно та взаємоузгоджено з основним змістом дисертації доповнюють коректно оформлено додатки, що представлені на 72 сторінках.

Новизна та вірогідність загальних висновків підтверджується результатами теоретико-експериментального дослідження. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується й апробацією результатів дослідження, основні положення якого представлено на більш ніж у чотирнадцяти науково-практичних конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів, що сприяло поширенню ідей дослідження, актуалізації досліджуваної дисертанткою феномену та забезпечило формування її як перспективного дослідника, здатного донести власні наукові здобутки як до української, так і до зарубіжної наукової спільноти.

Оцінка змісту та ступеню завершеності дисертації дозволяє відмітити, що робота виконана на високому науково-методичному рівні, характеризуються послідовністю, структурованістю та логічністю викладу. Основний текст дисертації логічно та чітко взаємоузгоджений зі змістом та повністю охоплює головні складові досліджуваної проблеми. Дисертанткою послідовно та ґрунтовно розкрито основні завдання дослідження, що були сформульовані на початку наукового пошуку автора. Робота представлена вступом, трьома розділами, списком використаних джерел до розділів, висновками і додатками. Зміст кожного розділу чітко та послідовно розкриває сутність досліджуваного феномену, особливості та етапи реалізації дослідження. Дисертанткою повною мірою досягнуто мети дослідження та розв'язано дослідницькі завдання, а підсумками є загальні висновки та висновки до кожного з розділів в яких підбиваються результати підсумки наукових пошуків авторки, що цілком відповідають поставленим завданням та пропонуються можливі перспективи подальших наукових досліджень.

Кожен розділ дисертації визначається наявністю нових наукових фактів, авторських бачень на об'єкт та предмет дослідження, науково-обґрунтованими теоретичними узагальненнями до кожного з розділів дисертації. М. П. Сорочан внесла свій вклад в аналіз і систематизацію визначення ключових понять та відповідних термінів, що описують

На окрему увагу заслуговує врахування ретельний аналіз як української нормативно-правової бази з забезпечення реалізації завдань зі створення та розвитку інклюзивного освітнього закладу, так і врахування міжнародних рекомендацій, положень документів з забезпечення інклюзивної освіти Ради Європи (с. 42), а також застосування міжнародної методики з оцінювання якості дошкільної освіти (с. 32) в процесі оцінювання стану теорії і практики інклюзивної дошкільної освіти в Україні.

На особливе схвалення заслуговує звернення дисертантки до аналізу забезпечення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти в умовах військового стану (с. 33-42), що засвідчує компетентність та наукову гнучкість та швидкість реагування запитам часу.

Грунтовністю та систематичністю визначається підхід застосований М. П. Сорочан в процесі розробки компонентів готовності майбутніх педагогів до інклюзивного навчання (мотиваційного, операційного, проєктувального та морально-етичного) (с. 53-55), що запропоновані авторкою на основі передових напрацювань українських та зарубіжних вчених з проблематики інклюзивної дошкільної освіти, *професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти», Наказу МОН «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» та Базового компоненту дошкільної освіти в Україні*. Скрупульозність та таку ж саму систематичність наукового підходу знаходимо і в розробленій «Моделі підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти», в якій також враховано нормативно-правову базу ЄС та положень міжнародних документів щодо здійснення професійної вищої освіти (с.62). Імпонує також виокремлені дисертанткою підходи до здійснення підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти серед досить відомих та широко застосовуваних (системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний, міждисциплінарний, інтегрований, акмеологічний) авторка виокремлює діалогічний, синергетичний, деонтологічний та андрагогічний (с. 62). Досить вдало та доцільно представлено виокремлені дисертанткою чинники формування інклюзивної компетентності вихователів (с. 128-129), серед яких: створення умов для прояву пізнавальної активності студентів, використання інноваційних технологій організації навчальної діяльності, створення атмосфери зацікавленості кожного студента у роботі групи та стимулювання студентів до висловлювань, можливість самостійного вибору засобів, методів і технологій проєктної діяльності, що дозволяє студентам вибирати найбільш значущі види та форми навчальних процесів, їх зміст, розробляти дидактичні матеріали та апробовувати їх в практичній діяльності, оцінка діяльності студентів як за кінцевим результатом (правильно-неправильно), заохочення майбутніх вихователів знаходити свій спосіб роботи (вирішення завдання),

аналізувати методи та засоби проєктної діяльності своїх одногрупників, вибирати та застосовувати найбільш раціональні з них, створення ситуацій активного спілкування на заняттях.

Обґрунтованістю, лаконічністю та доцільністю визначаються запропоновані М. П. Сорочан педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти (с. 106-154).

Перспективними та практичною значущістю здійсненої дисертанткою роботи видаються запропонований М. П. Сорочан алгоритм реалізації таксономії Блума (с. 114-115), розроблені методика формування готовності студентів до реалізації інклюзивного навчання із застосуванням інноваційних технологій (моделювання педагогічних ситуацій та професійної діяльності; технології групової роботи, інтегрованого та контекстного навчання, розвитку критичного мислення, проєктування індивідуального корекційно освітнього маршруту, підтримки дослідницького навчання (IBL) (с. 121), а також розроблене та запропоноване для впровадження в практику пробити ЗДО портфоліо (персонального сайту) педагога закладу дошкільної освіти із застосуванням цифрових технологій (SMART-технології; кейс-коучинг (с. 143); електронний коучинг; техностратегія (с. 148); онлайн-обмін досвідом (с. 153);

На окреме схвалення щодо практичних напрацювань та здобутків здійсненого дослідження заслуговує укладений навчально-методичний посібник, розроблена та впроваджена тренінгова програма «Формування готовності до організації навчання дітей із особливими освітніми потребами» (с.155-175).

Порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації) та текстових запозичень у дисертаційній роботі здобувачки не виявлено.

Мова і стиль дисертації. Дисертація написана державною мовою у науковому стилі. Отримані результати дослідження викладені у доступному для фахівців стилі. Робота за архітектонікою – логічна, структурована, виклад

основного тексту послідовний та представлений аргументованими основними положеннями та висновками, що визначаються достатністю та вичерпністю. Текст дисертації оформлений згідно сучасних положень а вимог МОН України.

Повнота викладених основних результатів дисертації в наукових виданнях. Дисертація є результатом власних досліджень та науковою працею М. П. Сорочан. Усі наукові результати дослідження отримані особисто дисертанткою. З наукових праці, що опубліковані у співпраці з іншими авторами у дисертаційній роботі містяться напрацювання, які становлять особистий внесок здобувачки. Наукові положення, висновки, рекомендації, що сформульовані дисертанткою є достовірними. В цілому дисертаційна робота характеризується завершеністю, зміст дисертації відповідає поставленій меті. Основні наукові результати дисертації, а також відповідні елементи наукової новизни з достатньою аргументованістю представлені у 27 наукових працях, з яких 4 статті у провідних наукових фахових виданнях, затверджених АК МОН України (з них 4 – в збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз); 2 статті – у наукових закордонних виданнях (з них 1 – в збірнику, включеному до міжнародної наукометричної бази Web of Science); 11 статей та тез – у збірниках матеріалів конференцій.

Дискусійні положення та зауваження

Високо та позитивно оцінюючи дисертацію М. П. Сорочан, відзначаючи високий рівень роботи наукове та практичне значення, отриманих результатів, вважаємо за необхідне вказати, що виконане дослідження не позбавлене суперечливих позицій, щодо яких дозволяє висловити окремі побажання та рекомендації:

1. Відзначаючи досить ґрунтовне представлення дисертанткою аналізу досліджуваної проблеми в українському та зарубіжному наукових вимірах, відмітимо, що на с. 50 основного тексту дисертації, здобувачкою доречно відмічено значення практичного навчання та обміну досвідом у процесі професійної підготовки, перелічено зарубіжних дослідників, в працях яких представлено проблеми перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів,

спеціальних педагогів (учителів-дефектологів), педагогів-психологів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Однак, в процесі подальшого розкриття проблеми розкрито лише праці українських дослідників. Вважаємо, що авторці варто було б хоча б тезово висвітлити аналіз окресленого аспекту досліджуваної проблеми в працях і зазначених зарубіжних науковців.

2. Здійснюючи розкриття методології та окреслюючи методологічні підходи й принципи професійної освіти до формування готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО дисертантка виокремила лише українських дослідників. На наше переконання, робота лише б додатково виграла, якби здобувачкою було б зазначено також і сучасних європейських дослідників, що працюють над проблемою методології професійної підготовки в контексті створення та розвитку інклюзивного освітнього середовища.

3. Високо оцінюючи здійснений дисертанткою аналіз методологічних підходів до формування готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО вважаємо, що опис міждисциплінарного підходу (с. 70) можна було б представити більш ґрунтовніше і ширше, звертаючись до напрацювань українських і зарубіжних дослідників цього підходу.

4. У списку літератури представлені авторські статті дисертантки, однак на окремі з них в основному тексті дисертації посилання відсутні.

5. Робота не позбавлена технічних та пунктуаційних огріхів.

Висловлені зауваження і пропозиції віддзеркалюють суб'єктивне бачення щодо представлення окремих понять і положень дисертації і аж ніяк не впливають і не знижують наукової, теоретико-практичної значущості та загальну високу оцінку виконаного дослідження.

Загальний висновок. Вважаємо, що дисертаційне дослідження містить нові науково обґрунтовані положення з підготовки майбутніх вихователів до впровадження інклюзивного навчання в освітній процес закладів освіти різних рівнів акредитації та щодо формування готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в ЗДО. Аргументованість висновків, з адекватною оцінкою автора дисертації щодо використання результатів дослідження та впровадження їх у національну

систему вищої педагогічної освіти, які збагатять теорію професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, методичний арсенал дисциплін що викладаються на спеціальності 012 «Дошкільна освіта», характеризує М. П. Сорочан як наполегливу і достатньо зрілу дослідницю, яка здатна осмислено формувати дослідницькі цілі та системно підходити до розв'язання завдань, пов'язаних з реалізацією дослідження.

Дисертаційна робота Марини Петрівни Сорочан «Підготовка майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти», є самостійним завершеним дослідженням, виконаним автором самостійно на актуальну тему. Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість та вірогідність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи можемо стверджувати, що вона написана на високому науково-теоретичному рівні, відповідає галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 015 Професійна освіта та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог оформлення дисертацій» і затвердженого «» Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», а її автор – Марина Петрівна Сорочан заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і перекладу
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету

« 05 » квітня 2023 року

Наталія МЕЛЬНИК

Мельник Н.
з а с в і д ч у ю
Вчений секретар
Національного авіаційного університету
М. Мельник